

راهکارهای علمی و عملی جهت توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه‌ی شهرستان نهاوند

مهرداد هوشمند

چکیده

در این پژوهش، که تحت عنوان «راه‌های توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه‌ی شهرستان نهاوند در سال تحصیلی (۸۶ - ۱۳۸۵)» صورت گرفته، تلاش بر آن بوده است که ضمن آشنایی با دیدگاه‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز، موانع و محدودیت‌های موجود در اجرای اقامه‌ی نماز جماعت در مدارس متوسطه را شناسایی و عوامل و راه‌های جذب و ترغیب دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز را بررسی نماییم.

هم‌چنین تأثیر عوامل و شرایط خانوادگی، مدرسه‌ای، اجتماعی، دوستان و هم‌سالان و ویژگی‌های فردی و شخصی را در گرایش و ترغیب دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز مورد تحلیل قرار دهیم.

این تحقیق با روش پیمایشی (survey) انجام گرفته و برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه با سؤالات باز و بسته استفاده شده است. تعداد ۱۲۰ نفر از دانش‌آموزان متوسطه‌ی شهرستان نهاوند به صورت نمونه انتخاب و با شیوه نمونه‌گیری تصادفی ساده، نظرات آن‌ها مورد بررسی و تجزیه تحلیل قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی

نماز، دانش‌آموزان متوسطه، گرایش مذهبی، نماز جماعت

مقدمه

نماز در زندگی فردی و اجتماعی انسان آثار و کارکردهای معنوی و تربیتی فراوان دارد و در میان عبادات از جایگاه خاص و ویژه‌ای برخوردار است، به طوری که همه‌ی انبیای الهی مأمور به توصیه و سفارش به نماز در بین قوم خود بوده‌اند. نماز استوارترین و بهترین راه برقراری ارتباط انسان با خداوند و سرچشمه‌ی همه کمالات و فضایل انسانی است. نماز زمینه‌ی همه خوبی‌ها و پاکی‌ها و دوری از همه گناهان و ناپاکی‌هاست و کامل‌ترین شکل عشق ورزی بین مخلوق با خالق و عاشق با معشوق است.

از نماز در فرهنگ اسلامی به عنوان پایه و عمود دین و رأس همه عبادت‌ها یاد شده است، به گونه‌ای که اگر انسان آن را انجام دهد، مسیر همه نیکی‌ها و زیبایی‌ها را پیموده و از همه منکرات و زشتی‌ها مصون خواهد ماند.

اهمیت و جایگاه نماز در مکتب حیات بخش اسلام به اندازه‌ای است که حضرت علی (ع) فرمودند: «آگاه باش که هر عملی از تو در گرو نماز است». (نهج البلاغه، نامه‌ی ۲۷). هم‌چنین در جایی دیگر امام علی (ع) فرمودند: «هیچ عملی نزد خداوند، دوست داشتنی‌تر از نماز نیست».

در اندیشه اسلامی، نماز به عنوان معراج مؤمنین، سیمای مکتب، نور معرفت، بهترین وسیله توجه به خدا و ... معرفی شده و سبب قبولی اعمال دیگر است و برترین وسیله‌ای است که بندگان به واسطه‌ی آن به خداوند تقرب می‌جویند.

حضرت امام صادق (ع) می‌فرمایند: «پس از معرفت و شناخت خداوند، هیچ چیزی با نماز برابر و هم‌سنگ نیست». لذا با توجه به تأثیرات عمیق و شگرف نماز در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها، ضروری است که دانش‌آموزان با این هدیه و

نعمت الهی بیش‌تر آشنا شوند، تا با حضور قلب خود، به طور صحیح و دقیق این فریضه‌ی بزرگ را انجام دهند.

«دورکیم معتقد است مؤمنی که با خدا راز و نیاز می‌کند، نه تنها انسانی است که به حقایق جدیدی دست می‌یابد، بلکه انسانی است که خود را قدرتمند احساس نموده و در درون خود نیروی بیش‌تری احساس می‌کند و توانایی بیش‌تری در غلبه بر سختی‌ها و مشکلات دارد».

هر چند خداوند به تمامی ابعاد وجودی انسان و پرورش و تربیت آن‌ها در همه‌ی عبادات توجه کامل دارد، ولی به دلیل آثار و نتایج تربیتی و معنوی نماز، برای آن جایگاهی ویژه در بین عبادات به خود اختصاص داده است؛ زیرا عالی‌ترین نیاز انسان، که همانا شکفتن غنچه‌های وجود آدمی و نیل به رستگاری است، جز در ارتباط و سخن گفتن با خالق هستی میسر نخواهد شد.

«گوستاویونگ می‌گوید: ایمان به خداوند و مذهب، یکی از نیازهای آدمی است؛ نمی‌توان آن را نادیده گرفت و انسان ناگزیر است که خدا را بپرستد و با او زندگی کند». (شهید بهشتی، ۱۳۷۹، ۵۵).

بنابراین، با توجه به این که دانش‌آموزان در جامعه و آموزش و پرورش اسلامی رشد و پرورش می‌یابند، انتظار می‌رود که از اعتقادات مذهبی عمیق‌تری برخوردار باشند، لذا در این راستا آشنا کردن دانش‌آموزان با آثار و ابعاد و فلسفه‌ی نماز جهت تأمین سعادت فردی و اجتماعی آن‌ها و تشویق و ترغیب آنان به اقامه‌ی نماز در مدارس و جهت جلوگیری از هر گونه آلودگی و انحرافات اخلاقی و اجتماعی، ارائه‌ی راهکارهای لازم برای توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه‌ی شهرستان نهاوند از اهداف و ضرورت‌های اساسی این پژوهش است.

بیان مسئله

توجه به نماز و نحوه‌ی برگزاری آن در مدارس از اساسی‌ترین محورهای تربیت دینی و از موضوعاتی است که ذهن مسئولان و متولیان تعلیم و تربیت را به خود مشغول داشته است؛ به گونه‌ای که پژوهش علمی پیرامون اهمیت و جایگاه نماز و معرفی کارکردهای مهم آن در جامعه و شناسایی موانع و محدودیت‌های اقامه‌ی نماز در مدارس از اهمیت خاصی برخوردار است.

با توجه به آن که دانش‌آموزان بخش عظیمی از افراد جامعه هستند که در آموزش و پرورش اسلامی رشد و تربیت می‌یابند، تلاش در جهت تعمیق ارزش‌های فرهنگ اسلامی و تقویت باورها و اعتقادات دینی در بین آنها و افزایش علاقه و دل‌بستگی آنان به اجرای فریضه مهم نماز از اهداف و اولویت‌های مهم تعلیم و تربیت اسلامی است.

لذا توجه به بحث نماز که بزرگ‌ترین عبادت و مهم‌ترین سفارش همه‌ی انبیاست و درخشندگی و برجستگی آن در بین اعمال عبادی و کارکرد مهم آن در کنترل درونی رفتار انسان و جلوگیری از انحطاط اخلاقی جامعه، از زوایا و ابعاد گوناگون قابل تأمل و بررسی است.

«مشاهدات و تحقیقات نشان داده است تا وقتی که اعضای جامعه پای‌بند اعتقادات مذهبی خود باشند به فساد و بزهکاری روی نمی‌آورند. در پژوهشی که توسط مرکز تحقیقات اجتماعی مصر در سال ۱۹۵۹ انجام شده بود، گزارش شده است که ۷۲ درصد از نوجوانان بزهکار که به دلیل دزدی دستگیر شده بودند نماز نمی‌گزاردند و ۵۳ درصد آنها در ماه رمضان روزه نمی‌گرفتند. هم‌چنین، در سال ۱۹۶۱ طبق مطالعه‌ی دیگر بر مبنای پرسش‌نامه‌هایی که جوانان متخلف مصری تکمیل کرده بودند، گزارش شد در حالی که همه‌ی آنان به دین اسلام باور داشتند،

فقط ۲ درصد نماز می‌خواندند و فقط ۱۵ درصد رمضان روزه می‌گرفتند». (طالبان، ۱۳۸۰، ۳۸).

«راس (Rass) نیز در کتاب خود تحت عنوان کنترل اجتماعی، دین را یکی از اساسی‌ترین وسایل کنترل اجتماعی درونی می‌داند. بنا به اظهار وی، هنگامی که آدمی دور از چشم آشنایان، همسایگان و دیگران است، نه قانون و نه افکار عمومی و نه هیچ چیز اجتماعی دیگر، اعمال وی را مهار و کنترل نمی‌کند، بلکه در این مورد کنترل عمل در پرتو ایمان به قدرتی صورتی می‌گیرد که در همه‌ی مکان‌ها و زمان‌ها شاهد اعمال آدمیان است و رفتار مطلوب و نیک را پاداش می‌دهد و بدی و گناه را مجازات می‌کند» (کنیگ، ۱۳۴۹، ۱۲۱).

لذا هر گونه کم توجهی به موضوع نماز در بین دانش‌آموزان، سلامت و سعادت آن‌ها را به خطر می‌اندزد و در روابط فردی و اجتماعی آن‌ها تأثیرات منفی ایجاد می‌کند و در نهایت بنیان‌های دینی، اخلاقی و فرهنگی جامعه را متزلزل خواهد ساخت.

بنابراین، شناخت عوامل مؤثر در گرایش دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز، ما را در تقویت و اعتلای برنامه‌های اجرایی نماز در مدارس کمک خواهد کرد و نتایج و یافته‌های این پژوهش‌ها برای خانواده‌ها، مسئولان و نهادهای دینی و آموزشی و تربیتی مفید و مؤثر خواهد بود.

ما در این پژوهش در صدد هستیم ضمن آشنایی با دیدگاه‌ها و میزان گرایش دانش‌آموزان به نماز، موانع و محدودیت‌های موجود در اجرای اقامه‌ی نماز را شناسایی کنیم و به این سؤال اصلی پژوهش پاسخ دهیم که عوامل و راه‌های توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه‌ی شهرستان نهاوند کدام‌اند؟ هم‌چنین، عوامل و شرایط خانوادگی، مدرسه‌ای، اجتماعی، دوستان و

هم‌سالان و ویژگی‌های فردی و شخصی چه تأثیری در گرایش و ترغیب دانش‌آموزان نهاوند به اقامه‌ی نماز در مدارس دارد؟

اهداف پژوهش

الف) هدف کلی

شناسایی راه‌های توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه شهرستان نهاوند

ب) اهداف جزئی

۱- شناسایی موانع و عوامل بازدارنده‌ی اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان شهرستان نهاوند؛

۲- شناسایی عوامل تأثیرگذار در ترغیب دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز در سطح شهرستان نهاوند؛

۳- شناسایی تأثیر عوامل خانوادگی مؤثر بر ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز بین دانش‌آموزان شهرستان نهاوند؛

۴- شناسایی عوامل تأثیرگذار و بازدارنده‌ی مدرسه‌ای در ترویج اقامه‌ی نماز بین دانش‌آموزان متوسطه شهرستان؛

۵- تعیین عوامل اجتماعی مؤثر بر ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه شهرستان؛

۶- شناسایی عوامل مؤثر مرتبط با دوستان و هم‌سالان بر ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان متوسطه شهرستان نهاوند.

ضرورت اجرای تحقیق یا اهمیت موضوع

با توجه به اهمیت و جایگاه رفیع نماز در فرهنگ اسلامی و کارکردهای مهم آن که از استوارترین و بهترین راه برقراری ارتباط انسان با خالق و بازدارنده‌ی انسان از اعمال بد و منکر و وسیله‌ی نزدیکی و قرب به خداوند و کامل‌ترین پاسخ به عالی‌ترین نیاز انسان است، پرداختن به یکی از ارکان اساسی دین در جامعه اسلامی، یعنی موضوع نماز از ضرورت‌های اساسی است.

«از آن‌جا که نماز مشتمل بر ذکر خداوند بوده، لذا این ذکر اولاً ایمان به وحدانیت خداوند، رسالت پیامبر (ص) و روز جزا را به نماز گزار تلقین می‌کند و او را وادار می‌کند که از خداوند استعانت بجوید و با روح و بدن خود متوجه او شود و انسان را از فحشا و منکر بازداشته و پایداری در امر نماز سبب به وجود آوردن ملکه‌ی پرهیز از فحشا و منکر در انسان می‌شود» (علامه‌ی طباطبایی، ۱۳۶۳، ۳۶).

بنابراین، با توجه به برجستگی و اهمیت نماز در بین اعمال عبادی و تأثیرات مثبت و سازنده‌ی آن در پیش‌گیری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی، پرداختن به موضوع نماز در بین دانش‌آموزان شهرستان نهاوند و نحوه‌ی اقامه آن در مدارس و شناسایی موانع و عوامل بازدارنده در برگزاری مراسم نماز جماعت و ارائه‌ی پیش‌نهادهای و راهکارهای لازم در جهت توسعه و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در بین دانش‌آموزان نهاوند از اولویت‌های اساسی این پژوهش است.

لذا در این پژوهش درصدد هستیم با توجه به اهمیت و نقش سازنده‌ی اقامه‌ی نماز در سلامت و سعادت افراد جامعه، با ارائه‌ی راهکارها و پیش‌نهادهای مناسب به خانواده‌ها، نهادهای آموزشی و تربیتی و ... زمینه‌ی جذب و گرایش بیشتر دانش‌آموزان را به شرکت در مراسم نماز جماعت در مدارس متوسطه فراهم نماییم.

سوالات ویژه‌ی تحقیق

- ۱- موانع و عوامل بازدارنده در اقامه‌ی نماز در مدارس متوسطه‌ی شهرستان نهاوند از دیدگاه دانش‌آموزان کدام‌اند؟
- ۲- عوامل و راه‌های ترغیب و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در مدارس متوسطه از دیدگاه دانش‌آموزان شهرستان نهاوند چیست؟
- ۳- عوامل و شرایط خانوادگی چه تأثیری در ترغیب و ترویج اقامه نماز در مدارس شهرستان دارند؟
- ۴- عوامل و شرایط آموزشی و مدرسه‌ای چه تأثیری بر گرایش و ترغیب دانش‌آموزان متوسطه به اقامه‌ی نماز در سطح شهرستان دارد؟
- ۵- عوامل منفی و بازدارنده‌ی مدرسه‌ای در اجرای اقامه‌ی نماز از دیدگاه دانش‌آموزان نهاوند کدام‌اند؟
- ۶- عوامل و شرایط اجتماعی چه تأثیری در ترغیب و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز در مدارس متوسطه شهرستان دارد؟
- ۷- نگرش و رفتار دوستان و هم‌سالان چه تأثیری در گرایش و ترویج اقامه‌ی نماز در مدارس از دیدگاه دانش‌آموزان دارد؟
- ۸- ویژگی‌های فردی و شخصی دانش‌آموزان چه تأثیری در ترغیب و ترویج اقامه‌ی نماز در مدارس شهرستان دارد؟

روش‌شناسی (متدولوژی) تحقیق

الف) روش تحقیق

برای انجام این پژوهش از روش پیمایشی (survey) و کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ب) ابزار گردآوری داده‌ها

در این پژوهش جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده، که برخی از سئوالات پرسش‌نامه به صورت سه درجه‌ای (موافقم، نظری ندارم، مخالفم) تنظیم و از سئوالات باز نیز استفاده شده است. هم‌چنین، جهت آزمون مقدماتی، سئوالات پرسش‌نامه به صورت آزمایشی بین دانش‌آموزان شهرستان نهاوند توزیع و ضریب اعتبار آن نیز به روش «آلفای کرانباخ» برآورد شده است.

ج) جامعه‌ی آماری

جامعه‌ی آماری در این پژوهش کلیه‌ی دانش‌آموزان مقطع متوسطه‌ی شهرستان نهاوندند، که در سال تحصیلی ۸۶ - ۱۳۸۵ در دبیرستان‌های شهرستان مشغول تحصیل بوده‌اند که تعداد آن‌ها ۹۰۴۹ نفر است.

د) شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه

در این پژوهش برای انتخاب نمونه مورد نظر از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است و تعداد ۱۲۰ دانش‌آموز متوسطه از دبیرستان‌های شهرستان به صورت نمونه انتخاب شدند که پرسش‌نامه بین آنان توزیع و نظراتشان گردآوری شده است.

ه) روش‌ها و تکنیک‌های آماری برای تجزیه و تحلیل داده‌ها

- آمار توصیفی: استفاده از جداول توزیع فراوانی و درصدگیری، ترسیم نمودار و تعیین میانگین.

و) انواع متغیرهای تحقیق

- متغیرهای مستقل:

۱- عوامل و شرایط خانوادگی

۲- عوامل و شرایط مدرسه‌ای و آموزشگاهی

۳- عوامل اجتماعی

۴- رفتار دوستان و هم‌سالان

۵- ویژگی‌های فردی و شخصی دانش‌آموزان

- متغیر وابسته:

گرایش و ترغیب دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز در مدارس متوسطه

- تحقیقات انجام شده مرتبط با موضوع (پیشینه‌ی تحقیق)

۱- پژوهشی تحت عنوان «عوامل مؤثر در ترغیب دانش‌آموزان به نماز با تأکید بر عوامل درون مدرسه‌ای» در سال ۱۳۷۵ توسط آقای علی سادئی به سفارش شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش مرکزی انجام گرفته که برخی از نتایج و یافته‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

- نگرش دانش‌آموزان به «اصل نماز» مثبت و بیش از حد متوسط است.

- میزان رفتار و پای‌بندی دانش‌آموزان به نماز پایین‌تر از حد متوسط است.

- دبیران دینی مؤثرترین نقشی را در تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به نماز ایفا نموده‌اند.

- مربیان تربیتی نقش مؤثری در تشویق دانش‌آموزان به نماز دارند.

- دوستان و هم‌سالان مؤثرترین نقش را در ترغیب دانش‌آموزان به نماز ایفا نموده‌اند.

- وجود اردوهای زیارتی، سیاحتی و الگوپذیری دانش‌آموزان از برنامه‌های اردو نقش مؤثری در گرایش به نماز دارد.

- محتوای کتب دینی نقش مؤثری در گرایش دانش‌آموزان به نماز دارد.

- توصیه‌ها و سفارش‌های دبیران غیردینی در گرایش دانش‌آموزان به نماز نقش مؤثری دارد.

۲- پژوهشی تحت عنوان «تعیین میزان هم‌بستگی عوامل مدرسه‌ای با گرایش نسبت به نماز در دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه شهر تهران» در سال تحصیلی ۱۳۷۶-۷۷ توسط آقای محمدرضا طالبان انجام گرفته است که برخی از نتایج و یافته‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

- گرایش جوانان دانش‌آموز نسبت به نماز ارتباط کمی به عوامل درون مدرسه‌ای داشته است.

- اخلاق و رفتار مریبان نقش مؤثری در گرایش دانش‌آموزان به نماز دارد.

- اخلاق دبیران دینی در گرایش دانش‌آموزان به نماز تأثیر دارد.

- اخلاق و رفتار اعضای انجمن اسلامی در گرایش دانش‌آموزان به نماز مؤثر است.

- اهل نماز دانستن کادر مدرسه در گرایش دانش‌آموزان به نماز مؤثر است.

۳- تحقیقی تحت عنوان «چرا دانش‌آموزان در نماز جماعت شرکت نمی‌کنند؟» در سال تحصیلی ۱۳۷۵-۷۶ توسط آقای حمید لطفی در مورد دانش‌آموزان سال اول دبیرستان‌های نظام جدید شهرستان ساری انجام گرفته که برخی از نتایج و یافته‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

- فقدان انگیزه در شرکت نکردن دانش‌آموزان در نماز جماعت مؤثر است.

- عوامل و دلایل غیرعقیدتی در اجتناب دانش‌آموزان در نماز جماعت دخالت دارد.

- ضعف توانمندی نوجوانان در غلبه بر موانع بیرونی و درونی در اجتناب دانش‌آموزان به نماز جماعت تأثیر دارد.

- نخواندن نماز در منزل در اجتناب دانش‌آموزان به نماز جماعت مؤثر است.
- ۴- پژوهشی تحت عنوان «بررسی نگرش و راه‌های جذب دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی و متوسطه به طرح اقامه نماز در استان همدان» توسط آقای محمد عسگری در سال تحصیلی ۱۳۷۷-۷۸ به سفارش شورای تحقیقات اداره‌ی کل آموزش و پرورش استان همدان انجام گرفته که برخی از نتایج و یافته‌های آن عبارت‌اند از:
- نگرش دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه استان همدان به طرح اقامه‌ی نماز مثبت است.
- بین میزان نگرش دانش‌آموزان دختر و پسر به طرح اقامه‌ی نماز تفاوت معناداری وجود ندارد.
- بین میزان نگرش دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه در پایه‌های مختلف تفاوت معنادار وجود دارد.
- ۸۲/۸ درصد دانش‌آموزان راهنمایی و متوسطه استان همدان دو نماز جماعت مدارس شرکت می‌کنند.
- میزان نگرش دانش‌آموزانی که در نماز شرکت می‌کنند بالاتر است.
- دانش‌آموزان مناسب‌ترین زمان را برای برگزاری نماز جماعت در مدرسه بعد از اذان ظهر و قبل از شروع کلاس‌ها می‌دانند.
- ۵- پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان دختر به نماز از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان» در شهرستان خرم‌آباد در سال ۱۳۸۰ توسط خانم کبری سپهوند انجام گرفته که برخی نتایج و یافته‌های آن عبارت‌اند از:
- وجود مکان مناسب در گرایش دانش‌آموزان به نماز مؤثر است.
- شرکت معلمان در نماز نقش مؤثری در گرایش دانش‌آموزان به نماز دارد.

- داشتن دوستان نمازگزار عامل مهمی در گرایش دانش‌آموزان به نماز است.
- تربیت خانوادگی ارتباط مستقیمی با گرایش دانش‌آموزان به نماز دارد.
- حضور امام جماعت روحانی در گرایش بیش‌تر دانش‌آموزان به نماز مؤثر است.
- ۶- پژوهشی تحت عنوان «بررسی راه‌های جذب دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز جماعت در استان اردبیل»، در سال ۱۳۷۵ توسط آقای جلال مالک ایمنجه انجام گرفته است که برخی از یافته‌های این پژوهش عبارت‌اند از:
- نگرش مثبت اطرافیان به فرایض مذهبی در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت تأثیر مثبت دارد.
- شرکت اطرافیان در نماز جماعت در گرایش بیش‌تر دانش‌آموزان به نماز جماعت مؤثر است.
- وجود امکانات مناسب در مدرسه در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت تأثیر دارد.
- حضور مربی تربیتی در مدارس در جذب بیش‌تر دانش‌آموزان به نماز جماعت مؤثر است.
- ۷- پژوهشی تحت عنوان «بررسی عوامل خانوادگی - مدرسه‌ای بر گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت در شهر اراک»، در سال ۱۳۷۱ توسط آقای محمدعلی کمالی نهاد به سفارش آموزش و پرورش انجام گرفته است که برخی از نتایج و یافته‌های آن عبارت‌اند از:
- در مجموع ۷۰/۲ درصد دانش‌آموزان نماز می‌خوانند و ۲۸ درصد آن‌ها بسیار کم نماز می‌خوانند.
- ۷۶ درصد دانش‌آموزان پسر و ۶۴/۴ درصد دانش‌آموزان دختر نماز می‌خوانند.

۵۶/۶ درصد دانش‌آموزان معمولاً در نماز جماعت مدرسه شرکت می‌کنند و ۳۷ درصد آنان نیز در نماز جماعت شرکت می‌کنند.

۲۸/۴ درصد والدین دانش‌آموزان در مقابل نماز نخواندن فرزندانشان پی تفاوت هستند و ۱۱ درصد والدین دانش‌آموزان، هیچ‌گاه فرزندان خود و به اقامه‌ی نماز دعوت نکرده‌اند.

۸- پژوهشی تحت عنوان «بررسی علل و عوامل درون مدرسه‌ای مؤثر بر جذب دانش‌آموزان به نماز در تهران» در سال ۱۳۷۲ توسط آقای بهروز حسن بگلو به سفارش ستاد اقامه‌ی نماز آموزش و پرورش استان تهران انجام گرفته است که برخی از نتایج و یافته‌های آن عبارت‌اند از:

- از نظر اعتقادی ۹۴/۵ درصد از دانش‌آموزان مدارس موفق در طرح اقامه‌ی نماز، نماز را زمینه‌ساز تکامل معنوی انسان و وسیله ارتباط با خدا می‌دانند.

- ۳۸ درصد از دانش‌آموزان مایل‌اند که در برگزاری نماز جماعت در مدرسه کوشا باشند.

- در مورد عوامل مؤثر بر جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت، آن‌ها اعتقاد و ایمان قلبی خود را در اولویت اول، وجود امکانات مناسب برای برگزاری نماز را در مرحله‌ی دوم و در نظر گرفتن تشویق و امتیاز را آخرین اولویت در نظر گرفته‌اند.

- بیش از ۸۷ درصد اولیای دانش‌آموزان، فرزندان خود را مکلف به اقامه‌ی نماز می‌دانند.

- بیش از ۵۶ درصد از اولیای دانش‌آموزان مایل هستند به هنگام نماز، فرزندان آنان از طرف مدرسه به مسجد محل هدایت شوند.

۹- پژوهشی تحت عنوان «شیوه‌های گرایش جوانان به فرهنگ نماز در استان چهارمحال بختیاری» در سال ۱۳۷۴ توسط آقای قاسم قنبری زیر نظر معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام گرفته است که برخی از نتایج و یافته‌های آن عبارت‌اند از:

- میزان آگاهی جوانان از مفاهیم نماز با ۹۴/۱ درصد مهم‌ترین عامل گرایش جوانان به نماز است.

- داشتن دوستان مذهبی با ۸۹ درصد دومین عامل مؤثر بر گرایش جوانان به نماز است.

- برخورد مسئولین اجرایی با ۸۷/۵ درصد، روحانیون مساجد با ۷۹/۹ درصد، جوّ فرهنگی مدرسه با ۸۴ درصد، فضای فرهنگی کشور با ۷۷/۲ درصد و برنامه صدا و سیما با ۷۶/۶ درصد در گرایش جوانان به نماز مؤثر است.

تعاریف واژه‌ها واصطلاحات

دانش‌آموزان متوسطه: منظور کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر که در کلیه دبیرستان‌های شهرستان نهاوند در مقطع متوسطه‌ی نظری و پیش‌دانشگاهی مشغول تحصیل‌اند.

گرایش: طبق نظر دروبا (Dreoba) گرایش نوعی آمادگی ذهنی برای انجام عملی یا واکنش در برابر موضوعی خاص است.

به اعتقاد آلپورت (Alport) گرایش، آمادگی ذهنی برای یک عمل خاص است که به وسیله‌ی تجربه سازمان‌دهی می‌شود و به عکس‌العمل‌های انسان نسبت به کلیه‌ی پدیده‌ها و وضعیت‌هایی که با او سر و کار دارد تأثیری جهت‌دهنده و پویا می‌گذارد.

عوامل خانوادگی: در این پژوهش عوامل خانوادگی شامل نماز خوان بودن والدین، حضور والدین در نماز جماعت، میزان کنترل و نظارت والدین، تشویق و ترغیب والدین، ارائه‌ی آموزش‌های نظری و عملی توسط والدین، نگرش مثبت والدین به نماز و ... است، که تأثیر آن‌ها در گرایش و ترغیب دانش‌آموزان به نماز مورد بررسی قرار گرفته است.

عوامل مدرسه‌ای: در این پژوهش عوامل مدرسه‌ای شامل میزان مقبولیت دبیران دینی، محبوبیت مربیان پرورشی، حضور دبیران غیر دینی در نماز جماعت، امکانات فیزیکی نمازخانه، تشویق و ترغیب دانش‌آموزان، اجباری نکردن نماز، دادن مسئولیت به دانش‌آموزان، شرکت مدیر و کارکنان در نماز جماعت، زمان اقامه‌ی نماز، پخش اذان در مدرسه، طولانی نکردن زمان نماز جماعت، پذیرایی هنگام اقامه‌ی نماز، در نظر گرفتن اردوهای زیارتی و سیاحتی، انطباق گفتار و رفتار دبیران دینی، تزیین و نظافت نمازخانه و ... است، که تأثیر آن‌ها در ترغیب و تشویق دانش‌آموزان به نماز در مدارس مورد بررسی قرار گرفته است.

عوامل اجتماعی: در این پژوهش عوامل اجتماعی، شامل هماهنگی مراکز دینی و فرهنگی، گنجاندن محتوای کتاب‌های درسی در مورد اهمیت و فلسفه‌ی نماز، تهیه و توزیع کتاب‌های نماز در مدارس، افزایش برنامه‌های تبلیغاتی، بهره‌گیری از وسایل ارتباط جمعی، برگزاری مسابقات علمی و فرهنگی و ... است، که تأثیر آن‌ها در گرایش دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز در مدارس مورد بررسی قرار گرفته است.

رفتار دوستان و همسالان: در این پژوهش منظور از رفتار دوستان و همسالان، نمازخوان بودن آن‌ها، شرکت دوستان در نماز جماعت، نگرش مثبت دوستان به نماز و ... است، که تأثیر آن‌ها در گرایش دانش‌آموزان به شرکت در نماز جماعت مورد

بررسی قرار گرفته است.

ویژگی‌های فردی و شخصی: در این پژوهش منظور از ویژگی‌های فردی و شخصی دانش‌آموزان، میزان دانش و آگاهی دانش‌آموزان از احکام و فلسفه نماز، مسئولیت پذیر بودن دانش‌آموزان، عضویت در گروه‌های دینی و مذهبی، شرکت در هیئت‌ها و مراسم مذهبی، رعایت اصول بهداشتی توسط دانش‌آموزان و... است، که تأثیر آن‌ها در گرایش دانش‌آموزان به اقامه نماز مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج و یافته‌های پژوهش

- ۱- حدود ۷۸ درصد دانش‌آموزان حضور و شرکت دبیران غیردینی در مراسم نماز جماعت را در گرایش آن‌ها به اقامه نماز مؤثر می‌دانند.
- ۲- حدود ۸۲ درصد دانش‌آموزان، محبوبیت دبیران دینی و قرآن را در گرایش آن‌ها به شرکت در نماز جماعت مؤثر می‌دانند.
- ۳- حدود ۷۸ درصد دانش‌آموزان، ایجاد مکانی مناسب و بهداشتی برای برگزاری نماز را در ترغیب آن‌ها به شرکت در مراسم نماز جماعت مؤثر دانسته‌اند.
- ۴- حدود ۸۴ درصد دانش‌آموزان اعتقاد داشتند که نحوه رفتار و مقبولیت مربیان پرورشی و تربیتی در ترغیب آن‌ها به اقامه نماز جماعت در مدارس مؤثر است.
- ۵- حدود ۷۳ درصد دانش‌آموزان، توسعه و گسترش اردوهای زیارتی، تفریحی و علمی را در گرایش آن‌ها به شرکت در نماز جماعت مدارس مؤثر دانسته‌اند.
- ۶- حدود ۸۱ درصد دانش‌آموزان اعتقاد داشتند که انتخاب دوستان نمازگزار و پای‌بند به نماز را در گرایش آن‌ها به شرکت در مراسم نماز جماعت مؤثر می‌دانند.
- ۷- حدود ۷۵ درصد دانش‌آموزان تشویق و ترغیب دانش‌آموزان نمازگزار را در گرایش آن‌ها به اقامه نماز جماعت در مدارس مؤثر می‌دانند.

- ۸- حدود ۸۵ درصد دانش‌آموزان اجباری نکردن شرکت در نماز جماعت را در ترغیب آن‌ها به اقامه‌ی نماز مؤثر می‌دانند.
- ۹- حدود ۶۳ درصد دانش‌آموزان، شرکت مدیران و معاونین مدارس را در مراسم نماز جماعت در گرایش سایر دانش‌آموزان مؤثر می‌دانند.
- ۱۰- حدود ۷۰ درصد دانش‌آموزان اعتقاد داشتند که آگاه نمودن مستمر دانش‌آموزان به فواید و فلسفه‌ی نماز جماعت در گرایش آن‌ها به اقامه نماز مؤثر است.
- ۱۱- حدود ۶۱ درصد دانش‌آموزان توصیه‌ها و سفارش‌های دبیران غیردینی در کلاس درباره‌ی اهمیت نماز را در ترغیب آن‌ها به شرکت در نماز جماعت مؤثر می‌دانند.
- ۱۲- حدود ۵۶ درصد دانش‌آموزان، شرکت والدین در نماز جماعت را با هماهنگی عوامل اجرایی مدرسه، در گرایش آن‌ها به اقامه‌ی نماز مؤثر می‌دانند.
- ۱۳- حدود ۷۹ درصد دانش‌آموزان اعتقاد داشتند که تشویق و ترغیب والدین بر نماز خواندن فرزندان را عامل مؤثری در گرایش آن‌ها به اقامه‌ی نماز جماعت در مدارس می‌دانند.
- ۱۴- حدود ۶۸ درصد دانش‌آموزان، آموزش‌ها و برنامه‌های مثبت و سازنده‌ی رسانه‌های گروهی را عاملی مؤثر در گرایش آن‌ها به اقامه‌ی نماز جماعت در مدارس می‌دانند.
- ۱۵- حدود ۵۱ درصد پاسخ‌گویان، مقید بودن اعضای انجمن‌ها و کانون‌های اسلامی به انجام فرایض دینی و مذهبی را در گرایش آن‌ها به اقامه نماز جماعت در مدارس مؤثر می‌دانند.

راهکارها و پیش‌نیادها:

بر اساس یافته‌ها و نتایج حاصل از جمع‌آوری اطلاعات و مصاحبه با دانش‌آموزان نمونه، پیش‌نیادهای زیر به مسئولین، خانواده‌ها و کارشناسان تعلیم و تربیت جهت بهتر برگزار نمودن و ترغیب بیش‌تر دانش‌آموزان به شرکت در مراسم نماز جماعت در مدارس متوسطه ارائه می‌گردد:

- ۱- ایجاد مکانی مناسب به عنوان نمازخانه در مدرسه برای برگزاری نماز جماعت (تمیز و مطبوع بودن نمازخانه، فرش و موکت کافی، وجود وسایل گرم‌آزا و سرمازا، مٗهر و جا نمازی کافی، زیبا و جذاب بودن نمازخانه و ...)
- ۲- آگاه نمودن دانش‌آموزان با فواید و فلسفه‌ی اقامه نماز جماعت
- ۳- اجبار و تحمیل نکردن به دانش‌آموزان جهت شرکت در نماز جماعت توسط مدیران، مربیان پرورشی و ...
- ۴- حضور و شرکت دبیران دروس مختلف در مراسم و صفوف نماز جماعت
- ۵- تشویق و ترغیب دانش‌آموزان مؤمن و نمازگزار و معرفی آن‌ها به دیگران در مناسبت‌های مختلف و دادن هدایای مناسب به آن‌ها
- ۶- گنجاندن مطالب و موضوعاتی در مورد اهمیت و جایگاه نماز در زندگی فردی و اجتماعی مردم در کتاب‌های درسی
- ۷- توسعه و گسترش اردوهای زیارتی، علمی و تفریحی برای دانش‌آموزان باانگیزه و هدف تعمیق و ترویج فرهنگ اقامه‌ی نماز
- ۸- دادن مسئولیت‌ها و نقش‌های مناسب به دانش‌آموزان در مراسم برگزاری نماز جماعت
- ۹- شرکت کردن والدین و خانواده‌ها در مراسم نماز جماعت مدارس با هماهنگی مدیر و عوامل اجرایی مدرسه

- ۱۰- رعایت نمودن اصول و موازین بهداشتی توسط دانش‌آموزان، هنگام مراجعه به نمازخانه
- ۱۱- آگاه نمودن مردم و دانش‌آموزان به نقش و تأثیر مثبت اقامه‌ی نماز در کاهش جرایم و آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی
- ۱۲- داشتن روابط انسانی و صمیمانه مدیران، عوامل اجرایی مدرسه و مربیان پرورشی با دانش‌آموزان نمازگزار
- ۱۳- تهیه و پخش برنامه‌ها و فیلم‌های سازنده توسط رسانه‌های جمعی جهت تشویق و ترغیب بیش‌تر دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز
- ۱۴- در نظر گرفتن مکان و فضایی مناسب جهت نظافت و گرفتن وضوی دانش‌آموزان
- ۱۵- راهنمایی و هدایت دانش‌آموزان جهت انتخاب دوستان مؤمن و پای‌بند به نماز از طریق کارشناسان آموزشی و پرورشی
- ۱۶- توصیه‌ها و سفارش‌های دبیران مختلف در کلاس‌های درس در مورد اهمیت اقامه‌ی نماز به عنوان یک فریضه‌ی الهی
- ۱۷- هماهنگی و انطباق بین گفتار و عمل مربیان پرورشی و مدیران مدارس
- ۱۸- در نظر گرفتن امام‌جماعت مقبول و محبوب برای مدارس جهت اقامه‌ی نماز جماعت
- ۱۹- پای‌بند بودن اعضای انجمن‌ها و کانون‌های اسلامی به انجام فرایض دینی جهت اعتمادسازی دانش‌آموزان
- ۲۰- همکاری و هماهنگی بین مراکز و سازمان‌های فرهنگی، هنری و علمی جهت ترویج و تعمیق فرهنگ نماز

- ۲۱- اختصاص ساعت و زمان مناسب جهت اقامه‌ی نماز جماعت با هماهنگی مدیران، معلمان و دانش‌آموزان
- ۲۲- دقت در به تمسخر نگرفتن دانش‌آموزان نمازگزار از طریق سایر دانش‌آموزان و نظارت عوامل اجرایی مدرسه در این زمینه
- ۲۳- دقت در انتخاب و به کارگیری مربیان تربیتی شایسته و فرهیخته برای مدارس
- ۲۴- برگزاری مسابقات علمی، فرهنگی، کتاب خوانی و ... در مورد موضوعات مختلف نماز در بین دانش‌آموزان و ترغیب بیشتر آن‌ها در این راستا
- ۲۵- اهمیت دادن و پای‌بند بودن والدین به نماز خواندن در منزل جهت الگوپذیری فرزندان
- ۲۶- دارا بودن محبوبیت و مقبولیت دبیران دینی و قرآن در بین دانش‌آموزان و تلاش در این راستا
- ۲۷- استفاده از صداهای جذاب و دل‌نشین مؤذن‌ها در مدارس
- ۲۸- افزایش توانایی علمی و تخصصی دبیران دینی و قرآن در پاسخ‌گویی به سؤالات مذهبی دانش‌آموزان
- ۲۹- عادت دادن تدریجی دانش‌آموزان به اقامه‌ی نماز از دوران کودکی در منزل و توسط والدین
- ۳۰- داشتن اعتقاد و باور دانش‌آموزان به شخصیت معلمان دینی و قرآن و هم‌خوانی بین گفتار و عمل آنان
- ۳۱- ارائه آموزش‌های نظری و عملی پیرامون نماز به دانش‌آموزان توسط والدین و مدرسه
- ۳۲- طولانی نکردن زمان مراسم نماز جماعت در مدارس

برخی از منابع مورد استفاده

- ۱- امام جمعه، سید محمدرضا و همکاران، (۱۳۷۸)، *نماز در آئینه‌ی پژوهش*، ماهنامه تربیت، وزارت آموزش و پرورش
- ۲- بهشتی، محمدحسین، (۱۳۷۸)، *سرود یکتاپرستی*، بنیاد نشر و آثار اندیشه‌های شهید آیت‌الله بهشتی
- ۳- تنهایی، ابوالحسن، (۱۳۷۵)، *جامعه‌شناسی در ادیان*، یزد، بهاباد
- ۴- تقی‌زاده شکیبیا، اصغر (۱۳۸۱)، *نقش الگوها در جذب نوجوانان به نماز*، ماهنامه‌ی تربیت، شماره ۵، وزارت آموزش و پرورش
- ۵- راشدی، حسن (۱۳۷۸)، *نمازشناسی*، تهران، ستاد اقامه‌ی نماز
- ۶- سادئی، علی، (۱۳۷۵)، *عوامل مؤثر در ترغیب دانش‌آموزان به نماز با تأکید بر عوامل درون مدرسه‌ای*، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان مرکزی.
- ۷- طالبان، محمدرضا، (۱۳۸۰)، *دینداری و بزهکاری در میان جوانان دانش‌آموز*، تهران، مؤسسه‌ی پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات
- ۸- طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۳۶۳)، *تفسیرالمیزان*، ۲۰ جلدی، بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی
- ۹- عسگری، محمد، (۱۳۷۷)، *بررسی نگرش و راه‌های جذب دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی و متوسطه به طرح اقامه‌ی نماز*، شورای تحقیقات اداره‌ی کل آموزش و پرورش استان همدان
- ۱۰- عطاری، سیداحمد (۱۳۸۰)، *راهکارهای عملی برای جذب فراگیران به نماز*، ماهنامه‌ی تربیت، ویژه‌نامه‌ی تابستان، وزارت آموزش و پرورش
- ۱۱- قرائتی، محسن، (۱۳۶۸) *راز نماز*، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۱۲- کنیگ، ساموئل، (۱۳۴۹)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه‌ی مشفق همدانی، تهران، امیرکبیر
- ۱۳- هوشمند، مهرداد، (۱۳۷۸)، *نقش خانواده در پیش‌گیری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی*، روزنامه‌ی کیهان، ۲۳ اسفند